

การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Development of a Lifelong Learning Curriculum to Conserve Local Wisdom

กุลิดา ทักษิณทัต¹

สุมนิตย์ เกิดหนูวงศ์²

ประเสริฐไชย สุขสอาด³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) เพื่อประเมินผลหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ในขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างได้แก่คนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรีจำนวน 370 คน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 คน ขั้นตอนที่ 2 ร่างหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และขั้นตอนที่ 3 นำหลักสูตรไปทดลองใช้ กลุ่มตัวอย่างได้แก่คนในชุมชนตำบลขุนศรี จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขั้นตอนที่ 1 ได้แก่แบบสอบถามสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ

แบบสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 2 แบบประเมินร่างหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และขั้นตอนที่ 3 หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินทักษะระหว่างเรียน แบบประเมินการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบประเมินเจตคติที่มีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

(1) จากการศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนตำบลขุนศรี ของ

¹ นิสิตหลักสูตร กศ.ด. การศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

กลุ่มตัวอย่าง พบว่า ในภาพรวมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมมีสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ด้านความสนใจเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ และภาคภูมิใจในภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเองอยู่ในระดับมาก ด้านเนื้อหาคนในชุมชนต้องการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรมากที่สุด ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องการให้ฝึกลงมือปฏิบัติ สาธิตและการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านสถานที่ได้แก่โรงเรียนใกล้บ้าน

(2) ร่างหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ การกำหนดจุดประสงค์ การกำหนดเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล หลักสูตรพบว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับองค์ประกอบอยู่ในระดับมาก

(3) หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่อนำไปทดลองใช้ และประเมินผลหลักสูตร พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน การประเมินด้านทักษะระหว่างเรียน ผู้เรียนทุกคนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ผู้เรียนมีเจตคติอยู่ในระดับมากที่สุด และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตร, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This research has the following objectives (1) to create a lifelong learning curriculum to preserve local wisdom; (2) to evaluate the lifelong learning curriculum in order to preserve local wisdom. The samples were divided into 3 steps. The first step studied the conditions and the needs for lifelong learning to preserve the local wisdom in the Khunsri district of Amper Sainoi in the Nuntaburi Province. The population of the study consisted of three hundred and seventy Khunsri district local people and three the local wisdom teacher. In the second step, a curriculum for lifelong learning and preserving local wisdom was drafted and were consisted by five specialists. The third step was that the lifelong learning to preserve local wisdom curriculum as assessed by twenty local people in the Khunsri district. The research tools in first step were the wisdom condition questionnaire, the needs to develop lifelong learning curriculum for preserving local wisdom and the local wisdom teacher interview form. In second step, the drafting of the lifelong learning to preserve local wisdom curriculum assessment form, The third step was the curriculum for lifelong learning and preserving local wisdom, the skill assessment during the study form, the

lifelong learning for preserving the local wisdoms, the attitude towards to the lifelong learning for preserving the local wisdom form, and the satisfaction towards to the lifelong learning for preserving the local wisdom. The research used mean, standard deviation, t-test and content analysis for analyses.

The result of the research were as follows

(1) From the study of conditions and need for lifelong learning for preserving the local wisdoms in the Khunsri district found that in term of economy, society and environment were average. In term of need for lifelong learning for preserving the local wisdoms were high. In term of being interested in preserving local wisdoms and being proud of their of local wisdoms were high. In term of need of lifelong learning in herb were the highest. In term of creating the lifelong learning activities were operation, demonstration and conversion. In term of the places were the nearby schools.

(2) The lifelong learning for preserving local wisdom drafting curriculum form was composed of four factors, as follow: define the objective, define the content, the learning activity event and the assessment of the curriculum results found

that appropriation and correlation with the factors were high.

(3) The lifelong learning for preserving local wisdom curriculum was assessed and it was found that the results of the learners after the study were higher than before the study. Every learners received in knowledge of eighty percent of the skill aspect assessment during study. The positive attitudes of learner were also high. The lifelong learning to preserve local wisdom curriculum after the study was higher than before the study, the satisfaction of the learner at the highest.

Keywords : The curriculum development, lifelong learning, The local wisdom preservation

บทนำ

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญในเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556 : 21) กำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ พันธกิจ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลัก ให้ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย ยุทธศาสตร์ การ

พัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีศักยภาพ ด้วยการเสริมสร้างทักษะให้มีจิตสาธารณะ 5 ด้าน ทั้งการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต คิดเป็น ทำเป็น การสังเคราะห์ความรู้ สังคม และต่อยอดสู่นวัตกรรมความรู้ การฝึกฝน จนเกิดความคิดสร้างสรรค์ การเปิดใจกว้าง พร้อมรับทุกความคิดเห็น และการปลูกฝังจิตใจที่มีคุณธรรมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้สร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้แก่ชุมชน ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง พัฒนาระบบการผลิตและบริการให้เข้มแข็งและมีคุณภาพ บนฐานความรู้ความคิดสร้างสรรค์ และ ภูมิปัญญา และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 3) หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา

สิ่งที่เป็นตัวกำหนดแนวทางการให้ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม คือหลักสูตร (นิคม

ชมภูหลง, 2545: 52-53) วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ กล่าวว่าหลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะชี้นำให้รู้ว่าผู้เรียนมีคุณสมบัติอย่างไร (วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, 2542 : 157) เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นแผนการปฏิบัติ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545 : 5) ซึ่งในการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะเห็นว่าการจัดทำเป็นหลักสูตรถือเป็นแนวทางในการพัฒนาคนไทย

ในเรื่องความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่เคยมีอยู่อย่างมากมายหลากหลายในอดีตบ้างก็ถูกทอดทิ้ง บ้างก็สูญหายไป บ้างก็ยังคงอยู่หรือถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย แต่ในจังหวัดนนทบุรียังคงมีภูมิปัญญาที่หลากหลาย และมีชื่อเสียง ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาด้านการเกษตร วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และหัตถกรรม ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ยังสืบทอดเป็นอาชีพ และมีการอนุรักษ์ การสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ในชุมชนแต่ละแห่งก็ได้ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบอาชีพจนมีชื่อเสียงและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนหลายแห่ง ดังตัวอย่างเช่น เครื่องปั้นดินเผา ข้าวแช่รามัญ ทอดมันหน่อกะลา และประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน อันได้แก่ พิธีตักบาตรดอกไม้ ประเพณีชอนธูป ประเพณีตักบาตรพระร้อยแปด เป็นต้น

ในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี (องค์การบริหารส่วนตำบลขุนศรี, 2556) มีจำนวนหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน มีประชากร 4,973 คน มีบ้านเรือนตั้งอยู่ 1,282 หลังคาเรือน เป็นพื้นที่ที่มีชาวไทยและชาวมอญ จึงทำให้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงการสืบสานวิถีชีวิต การดำรงชีพ ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นมีความหลากหลาย จากการสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำมาแบ่งประเภทได้ ดังนี้ 1) ภูมิปัญญาเพื่อชีวิต ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านยารักษาโรค และการบำบัด 2) ภูมิปัญญาเพื่อทรัพย์สิน ได้แก่ ด้านความเชื่อของชาวมอญ ด้านหัตถกรรม มีดังนี้ เครื่องจักสานผักตบชวา 3) ภูมิปัญญาเพื่อความสุข ได้แก่ ด้านการละเล่นของชาวมอญ ความโดดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลขุนศรีที่เป็นเอกลักษณ์มานมนานจากคำบอกเล่าของพ่อแม่แม่เฒ่า นั่นคือ ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร เพราะพื้นที่ดั้งเดิมเป็นพื้นที่เกษตร มีความอุดมสมบูรณ์ มีลำคลองหลายสายที่เอื้อต่อการใช้น้ำ แต่การเดินทางในอดีตไม่สะดวกรวดเร็ว จึงทำให้ชาวบ้านนิยมใช้สมุนไพรในการรักษายามเจ็บไข้ได้ป่วย บรรเทาอาการปวดเมื่อย และนำมาปรุงอาหาร

ในสภาพปัจจุบันตำบลขุนศรีแม้จะมีความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่ก็ได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านสังคม การเมือง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการขยายตัวของหมู่บ้าน ที่ขาดการวางผังเมืองให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ จึงเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง การดำเนินชีวิตแบบวิถีดั้งเดิมเริ่มสูญ

หายไป ผู้มีความรู้เรื่องสมุนไพรลดลง การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคได้รับความนิยมน้อยลง การทำอาหารสูตรโบราณที่มีสมุนไพรเป็นส่วนประกอบไว้คนสืบทอด จึงควรมีการส่งเสริมให้ความรู้เรื่องสมุนไพรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าว

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้โรงเรียนในชุมชนเป็นสถานที่และศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้ มีคนในชุมชนที่มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ จากรุ่นสู่รุ่น และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่มีความสนใจในภูมิปัญญาเข้ามาเรียนรู้ หนึ่งผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นผู้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรให้มีสืบต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อประเมินผลหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอบเขตของปัญหา

ด้านพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลขุนศรี

อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยมีคนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้

ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็น ดังนี้ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาหลักสูตรและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย

1. คนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพร ในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 24 คน

2. คนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 4,973 คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ได้แก่

1.1 คนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 370 คน

1.2 คนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 3 คน

2. กลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้และประเมินผลการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ คนในชุมชนที่มีความต้องการเข้ามาเรียนรู้ และอาศัยอยู่ในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 20 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือ สภาพและความต้องการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

ตัวแปรตาม คือ หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน ตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

ระเบียบ วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตร สู่การกำหนดขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตร 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 ร่างหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 นำหลักสูตรที่ผ่านกระบวนการปรับปรุงไปทดลองใช้ และประเมินผลการใช้หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประชากร

1. คนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จำนวน 4,973 คน

2. คนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพรในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 24 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) คนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 370 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมตามแนวทฤษฎี ทาโร ยามานะ (Taro Yamane) (วัดผล, 2557) ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05

2) คนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน เป็นภูมิปัญญาที่มีความรู้ความสามารถสอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ด้านเนื้อหา 3 ลำดับแรก ได้แก่ กล้าวยกรอบสมุนไพร น้ำยาล้างจานสมุนไพรและยาหม่องสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 2 ร่างหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน จำแนกเป็น 3 กลุ่มได้แก่

1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาตลอดชีวิต เป็นผู้มีหน้าที่หรือประสบการณ์ในการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการจัดการศึกษา จำนวน 2 คน

2) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรการวัดและประเมินผล เป็นผู้มีหน้าที่หรือประสบการณ์ในการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการจัดการศึกษา จำนวน 2 คน

3. ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่หรือประสบการณ์โดยตรง

ในการปฏิบัติและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร จำนวน 1 คน

ขั้นตอนที่ 3 นำร่างหลักสูตรที่ผ่านกระบวนการปรับปรุงไปทดลองใช้ และประเมินผลการใช้หลักสูตรการเรียนตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กำหนดคุณสมบัติกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ผู้เรียนซึ่งเป็นคนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จำนวน 20 คน เป็นผู้มีความสนใจเรียนรู้อาชีพที่มีความสนใจเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร สามารถอ่านออกเขียนได้และอาศัยอยู่ในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

2) วิทยากรซึ่งเป็นคนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 3 คน โดยเป็นผู้มีความรู้เรื่องสมุนไพรในท้องถิ่น สามารถอ่านออกเขียนได้ มีจิตอาสาในการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพร และอาศัยอยู่ในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

1) แบบสอบถามสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .96 แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะของคำถามเป็นแบบเลือกตอบและข้อคำถามปลายเปิด

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสภาพและปัญหาชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยกำหนดให้ตอบในลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 14 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดให้ตอบในลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า และแบบปรนัย จำนวน 20 ข้อ

2. แบบสัมภาษณ์สภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญา โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ คนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะของคำถามเป็นแบบเลือกตอบและข้อคำถามปลายเปิด

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์สภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญา เป็นคำถามปลายเปิด จำนวน 18 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบแสดงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เป็นข้อคำถามปลายเปิด

2. ร่างหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

นำร่างหลักสูตรที่ได้จากการวิเคราะห์ เก็บรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์ เป็นร่างหลักสูตรซึ่งประกอบไปด้วย จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ ประเมินผลไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบโดยใช้แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของร่างหลักสูตรและตรวจสอบเครื่องมือต่างๆที่ใช้การวิจัยในคราวเดียวกัน

3. นำหลักสูตรที่ผ่านกระบวนการปรับปรุงไปทดลองใช้และประเมินผลมีเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1) หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) ประเมินผลหลักสูตร ได้แก่ แบบประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน แบบประเมินทักษะระหว่างเรียน แบบประเมินการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อนและหลังเรียน แบบประเมินเจตคติ และแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตร

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การศึกษาสภาพและความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบบสอบถามใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แบบ

สัมภาษณ์ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการหาข้อสรุป

3. ตรวจสอบร่างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญโดยวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องของร่างหลักสูตรและแบบประเมินผลหลักสูตร

4. ประเมินผลหลักสูตรระหว่างการใช้หลักสูตรและหลังการใช้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test

ผลการวิจัย ศึกษาและทดลอง

1. การศึกษาสภาพและความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามความคิดเห็นของคนในชุมชนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ในภาพรวมด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม มีสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ด้านความสนใจเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ และภาคภูมิใจในภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเองอยู่ในระดับมาก ด้านเนื้อหาคนในชุมชนต้องการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรมากที่สุด ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องการให้ฝึกลงมือปฏิบัติ สาธิตและการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านสถานที่ได้แก่โรงเรียนใกล้บ้าน ในเวลาวันหยุดช่วงเช้า

2. หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีส่วนประกอบของหลักสูตรดังนี้ จุดประสงค์ เนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล

จุดประสงค์ 1) เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน 2) เพื่อให้คนในชุมชนมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านการดูแลภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการบำรุงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื้อหา หน่วยที่ 1 การดูแลภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพร ได้แก่ แสดงความห่วงใย เป็นห่วง เอาใจใส่ รับผิดชอบภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพร ในชุมชนของตนเองให้คงอยู่ และเกิดคุณค่าแก่ตนเองและสังคม หน่วยที่ 2 การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพร ได้แก่ การรับความรู้ ทักษะ และเจตคติ ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพร โดยการถ่ายทอดจากคนในชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพร ที่เป็นภูมิปัญญาเพื่อชีวิต ภูมิปัญญาเพื่อทรัพย์สิน และภูมิปัญญาเพื่อความสุข ตามความสนใจของตนเอง หน่วยที่ 3 การบำรุงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องสมุนไพร หมายถึง การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ อนุรักษ์ ส่งเสริม สนับสนุนให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพรในชุมชนให้มีความเจริญงอกงาม ไม่สูญหาย

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีดังนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การสาธิต ลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปความรู้ที่ได้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ สื่อการเรียนรู้ หนังสือ วารสาร อินเทอร์เน็ต ใบความรู้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน วิทยากรภูมิปัญญา

ท้องถิ่น บทบาทครูผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐึ้นเนื้อหาวิชาที่ตนสอนเป็นอย่างดี เตรียมการสอนและเลือกใช้วิธีการสอนได้หลายรูปแบบตามความเหมาะสมของผู้เรียน จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่จูงใจและเสริมแรงให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์จากชีวิตจริง บทบาทผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ฝึกปฏิบัติและค้นพบความถนัดของตนเอง ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเองอย่างมีความสุข ฝึกค้นคว้า รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง สถานที่เรียน โรงเรียนในชุมชน เวลาเรียน จัดกิจกรรมนอกเวลาเรียนสำหรับชุมชน

จากการประเมินความสอดคล้ององค์ประกอบของร่างหลักสูตรผลปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างหลักการของหลักสูตร จุดประสงค์ เนื้อหาสาระหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อแหล่งการเรียนรู้ และการประเมินผล รวมคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.96 สามารถนำร่างหลักสูตรไปทดลองใช้ได้ และการประเมินความเหมาะสมองค์ประกอบของร่างหลักสูตร ผลปรากฏว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18

การประเมินผลหลักสูตร พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน การประเมินด้านทักษะระหว่างเรียนผลปรากฏว่าผู้เรียนทุกคนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับมากที่สุด และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

1. การศึกษาสภาพและความต้องการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของคนในชุมชนตำบลขุนศรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวม คนในชุมชนมีความสนใจใฝ่เรียนรู้และภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะคนในชุมชนทราบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าต่อตนเอง และชุมชนแต่ขาดการสืบทอดอย่างจริงจัง จึงต้องการเป็นส่วนหนึ่งของนำความรู้และคุณประโยชน์ของภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพรมาศึกษาเพิ่มเติมซึ่งอาจต่อยอดความรู้สู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของครูภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่กล่าวว่าเศรษฐกิจของชุมชนไม่คล่องตัวนักมีหลายครอบครัวเป็นหนี้และต้องการหารายได้เสริม มีหลายคนที่เข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องสมุนไพร ทั้งเรื่องการปลูก การนำไปเป็นส่วนประกอบของอาหาร และผลิตภัณฑ์ใช้ต่างๆ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แล้วพัฒนาจนเป็นอาชีพเสริม

2. จากการประเมินผลหลักสูตรพบว่า เมื่อจบหลักสูตรผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการพัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการประเมินพฤติกรรมผู้เรียนตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมระหว่างการเรียนในแต่ละหน่วย ซึ่งมีทั้งการประเมินรายบุคคลและรายกลุ่มผลการประเมิน มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 84.33-94.00 และการประเมินเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ทั้งนี้เป็นเพราะผู้เรียนได้เรียนเนื้อหาตามความสนใจ ความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน กิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสมกับวัย เวลาเรียนมีความยืดหยุ่น ทำให้ผู้เรียนมีความสุขที่ได้เรียนรู้ ซึ่งการประเมินทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ พฤติกรรม และเจตคติมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

3. ด้านการจัดการเรียนรู้คนในชุมชนสนใจวิธีการสาธิต แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตามส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของจิรวัดน์ นาคพนม (2549 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาชีพจักสานของชุมชนจังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า ด้านวิธีการสอนการจักสาน โดยผู้สอนหรือผู้

ถ่ายทอดใช้วิธีการสาธิต คือ ทำให้ผู้เป็นตัวอย่าง อธิบายขั้นตอนให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจ แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ใช้วิธีฝึกปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิต แล้วนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ และเกิดทักษะในการจักสานวิธีการนี้จะใช้กับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่

4. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลายรูปแบบ ได้แก่ การให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พูดคุยในสิ่งที่ผู้เรียนไปศึกษาข้อมูลด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด โรงเรียน การใช้อินเทอร์เน็ต และการศึกษาคูงาน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับวิชัย ตันศิริ (2539 : 10) เขียนบทความเรื่องจะจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างไร กล่าวว่า ธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์มีหลายประการ ได้แก่ การเรียนรู้คือการปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติคือการฝึกให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้คือการตอบสนองต่อสิ่งเร้า การจัดสิ่งแวดล้อมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ให้แต่ละคนได้แสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนา “อึดตา” ในทิศทางที่ถูกต้องมากกว่าปล่อยให้ไปแสดงออกในเชิงลบ ฉะนั้นต้องจัดสิ่งเร้าให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจหรือแนวโน้มของแต่ละบุคคล การเรียนรู้มักได้อิทธิพลจากผู้อื่น การเรียนรู้เป็นกระบวนการร่วมกันของสังคม เราเรียนรู้จากผู้อื่น และผู้อื่นเรียนรู้จากเรา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับการสนับสนุนและเปิดพื้นที่ในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนเพื่อให้คนรุ่นหลังมีความรักหวงแหนและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนควรช่วยกันประชาสัมพันธ์ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สร้างเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาความรู้ และการสืบทอดอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน
3. ควรมีการใช้หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตในเนื้อหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของท้องถิ่นอื่นๆ
4. ควรมีการส่งเสริมการนำกระบวนการสร้างหลักสูตรนี้ไปปรับใช้ในแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำหลักสูตรที่ได้ไปใช้ในรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาในท้องถิ่นอื่นที่มีความแตกต่างจากความเป็นชุมชนกิ่งเมืองและตัวภูมิปัญญา
2. ควรมีการศึกษาวิจัยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตปลูกฝังให้กับคนในชุมชนเริ่มตั้งแต่วัยเรียน เชื่อมโยงไปสู่ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเศรษฐกิจในหลากหลายมิติ เช่น การตลาด การขายของทางอินเทอร์เน็ต การจดสิทธิบัตรและการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
4. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนในชุมชนต่างๆที่เป็นกรณีตัวอย่างของต้นแบบการอนุรักษ์
5. ควรทำการวิจัยเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนที่ประสบความสำเร็จของแต่ละท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- จิรวัดน์ นาคพนม. (2549). การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาชีพจักสานของชุมชนในจังหวัดอ่างทอง. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ค. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิคม ชุมภูหลง. (2545). แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ กลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เรื่อง การสานมวย. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2545). **ประมวลสาระชุดวิชาการประเมินหลักสูตรและการเรียนการสอน**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วัดผล. (2557) **ตารางสถิติ**. [ออนไลน์] สืบค้นจาก : <http://www.watpon.com/table/yamane.pdf> [2557, 10 กันยายน]
- วิชัย ต้นศิริ. (2539). **จะจัดระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างไร**. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 11(1)
- วิชัย ประสิทธิ์วุฒิมิวัชช์. (2542). **การพัฒนาหลักสูตรสถานต่อที่ท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : บริษัท เซ็นเตอร์ ดิสคัฟเวอรี จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2556). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.2555 -2559**. [ออนไลน์] สืบค้นจาก : <http://art-culture.cmu.ac.th> [2556, 16 พฤศจิกายน]
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545**. กรุงเทพฯ : พรินทวอนกราฟฟิค.
- องค์การบริหารส่วนตำบลขุนศรี. (2556). **แผนพัฒนาสามปี 2557 - 2559**. ถ่ายเอกสาร.